

Є.Х. Заремба

Львівський національний
медичний університет ім. Данила
Галицького

ЛІКАР І ВЧЕНИЙ ВІД БОГА: ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСОРА СТЕПАНА ФЕДОРОВИЧА ОЛІЙНИКА

Резюме

10 квітня 2018 року виповнилося б 100 років від дня народження доктора медичних наук, завідувача кафедри факультетської терапії нашої Alma Mater у 1959-1986 роках, професора Степана Федоровича Олійника — видатної особистості, відомого вченого, талановитого організатора терапевтичної школи, який зробив вагомий внесок у розвиток терапевтичної служби.

Ключові слова: організатор терапевтичної школи Львівщини, відомий учений, Олійник С.Ф.

Захворювання — це не так ціна цивілізації (а точніше, несприятливі наслідки деяких її чинників), як розплата за ігнорування природних захисних сил організму людини.
Професор С.Ф. Олійник

Життєвий і творчий шлях Степана Федоровича був нелегким. Він народився 10 квітня 1918 року в селі Кудлаї Немирівського району на Вінниччині в селянській родині. Сім'я Олійник пережила важкі роки Голодомору. За небажання вступати в колгосп батька було ув'язнено і вислано на Соловки. Велику підтримку і допомогу надав хлопцю його перший учитель, який одразу виявив у талановитого учня потяг до знань, кмітливість, працьовитість.

У 1933 році після закінчення сільської середньої школи Степан Олійник вступив до медичного училища. Згодом бажання вчитися далі привело юнака до Києва: приховавши минуле батька, він вступив до Київського медичного інституту. Одночасно з навчанням працював на підсобних роботах, щоб заробити на прожиття. З четвертого курсу інституту пішов на фронт, де неодноразово був поранений. Навчання в інституті закінчив після війни в Саратові.

Працював ординатором терапевтично ї клініки, асистентом кафедри факультетської терапії, доцентом кафедри шпитальної терапії Вінницького медичного інституту (1946-1952);

докторантом кафедри шпитальної терапії Одеського медичного інституту (1952-1954); доцентом кафедри терапії Одеського інституту удосконалення лікарів (1954-1955); завідувачем кафедр терапії Запорізького інституту удосконалення лікарів (1956-1957) та Дніпропетровського медичного інституту (1957-1959).

Розквіт наукової думки вченого припадає на період його роботи у Львові, де він упродовж 26 років (з 1959 по 1986 рік) завідував кафедрою факультетської терапії Львівського медичного інституту.

У 1950 році Степан Федорович захистив кандидатську дисертацію, присвячену історії, методиці й техніці переливання крові, а через п'ять років у 37-річному віці — докторську дисертацію «Матеріали до характеристики серцевих шумів». Переважну більшість апаратури для виконання роботи конструював власними руками.

Як ученому від Бога, професору С.Ф. Олійнику були притаманні широта і різноманіття наукових інтересів. Відчуваючи нагальність проблеми, він переглядав гори літератури,

щоб впевнитися, що йде непротореною стежкою. Бути першовідкривачем завжди цікаво. А це вимагає від ученого повної самопосвяти, вміння відчувати пульс часу, бачити проблему в перспективі.

Фундаментальні монографії професора С.Ф. Олійника «Теорія серцевих шумів» і «Діагностичне значення серцевих шумів» стали класикою аускультативної серця, бібліографічною рідкістю. У кардіології ним були запроваджені реєстрація і пояснення коливальних, ротаційних, систолічних, «латеральних» рухів серця, серцевого поштовху та поштовху віддачі, питання методичної пальпації серця. Степан Федорович запропонував модель звукомірного стетоскопа і методи графічної реєстрації показників артеріального тиску, описав мезокардіальну та югулярну точки аускультативної серця.

Він та його учні зробили вагомий внесок у проблему лікування хворих на інфаркт міокарда, якій було віддано понад 10 років праці. Це методики знеболення, ранньої фізичної реабілітації та транспортування в стаціонар хворих на інфаркт міокарда в гострому періоді. Як відомо, життя хворого при цій патології значною мірою залежить від своєчасно наданої кваліфікованої медичної допомоги, але традиційно вважалося небезпечним транспортувати їх у лікарню, тому вони залишалися вдома під наглядом дільничного лікаря, кваліфікація якого була недостатньою, що, зрозуміло, знижувало шанси на одужання.

У вересні 1962 року у Львові за ініціативою професора Степана Олійника вперше в Україні було організовано транспортування хворих на гострий інфаркт міокарда в перші години його розвитку в терапевтичні стаціонари міста спеціалізованою кардіологічною бригадою. Спеціально обладнану бригаду також було створено з ініціативи Степана Федоровича, що дозволяло в машині надавати необхідну ургентну допомогу.

Результати ранньої госпіталізації були надзвичайні. Якщо до впровадження ранньої госпіталізації смертність від інфаркту на дому становила 50-80%, у стаціонарах Львова — 46-50%, то серед хворих, доставлених у стаціонар спеціалізованою кардіологічною бригадою швидкої допомоги, смертність становила лише 20,8%. Згодом у клініці професора С.Ф. Олійника було відкрито перше у Львові спеціалізоване інфарктне відділення. Через декілька років Міністерством охорони здоров'я СРСР було прийнято рішення про обов'язкову ранню госпіталізацію хворих на гострий інфаркт міокарда, але піонерів цієї ідеї не згадали.

Професор С.Ф. Олійник уперше в Україні та СРСР запропонував режим ранньої фізичної

реабілітації хворих на інфаркт міокарда і довів доцільність дотримання ними полегшеного ліжкового режиму. Призначення хворим ранніх рухів малого об'єму, легкого масажу і дихальних вправ попереджало ускладнення та знижувало рівень летальності хворих із легким і середньої важкості перебігом інфаркту міокарда, зменшувало ймовірність несприятливого перебігу в групі пацієнтів із важким варіантом захворювання. Лікування інфаркту міокарда на полегшеному ліжковому режимі дозволило знизити загальну лікарняну смертність на 9%.

Степан Федорович вбачав користь рухів у зменшенні психічного і фізичного обтяження, яке властиве режиму «абсолютного» спокою, що призначався таким хворим за інструкцією, а також у профілактиці тромбозів, тромбоемболій, гіпостатичних пневмоній та інших ускладнень (порушення функції центральної нервової системи, коронарного кровообігу).

Професор С.Ф. Олійник запропонував оригінальну нейроплегічну суміш для знеболення, яка, крім знеболювальної дії, має властивість зменшувати зону некрозу міокарда, що є дуже важливим у гострому періоді захворювання.

Усі напрямки наукових розробок професора С.Ф. Олійника, які виконувались його учнями, були нетрадиційними, цікавими, мали велику практичну цінність, але часто зустрічали нерозуміння і супротив авторитетів від медицини. Але Степан Федорович був мужньою людиною і ніщо не могло зупинити його творчих пошуків. Час усе розставляв на свої місця, життя підтверджувало наукову цінність його винаходів.

Оригінальними були дослідження його учениці Р.Ф. Зубової про необґрунтованість страху перед звичайними дозами харчового холестерину. Обстеження працівників птахофабрики, які достатньою мірою харчувались яйцями, не показали підвищення в них рівня холестерину в крові, що спростувало загальноприйнятту думку про небезпечність харчового холестерину для розвитку раннього атеросклерозу.

Монографія професора С.Ф. Олійника «Хроніосептичні захворювання внутрішніх органів» (1967) є, по суті, клінікою вторинних імунodefіцитів, викликаних хронічною інфекцією в порожнині рота (зуби, мигдалики), нераціональним лікуванням. Положення, які в наш час не викликають сумнівів, тоді заперечувались багатьма вченими, зокрема, той факт, що хронічний карієс може бути причиною захворювання внутрішніх органів (серця, нирок тощо). Монографія залишається актуальною до нашого часу і слугує прикладом глибокого прогностичного спостереження лікаря.

Основним напрямом діяльності професора С.Ф. Олійника була санологія — наука, яка дово-

дять, що виникнення захворювання та особливості його перебігу залежать від реактивності організму. У численних працях учнів Степана Федоровича підтверджено, що організму людини властиві феноменальні саногенні властивості, які треба використовувати і стимулювати. Сучасна медицина широко користується терміном «синологія», «санологічні властивості організму», тобто властивості організму до самозахисту від різних шкідливих чинників. А в 1967 році наука санологія тільки починала роботи перші кроки. Професор С.Ф. Олійник був піонером її становлення, вважаючи, що санологічний напрям є найперспективнішим у медицині. У Львові він організував три, найперші у колишньому СРСР, санологічні конференції.

Вагомою є праця С.Ф. Олійника та його учениці М.В. Панчишиної з проблем дисбактеріозу кишківника та участі кишкової флори в обміні холестерину. Доведено, що коліфлора бере участь у канцеролізі (протипухлинній стійкості організму), оскільки в кишківнику є флора з канцеролітичною дією, яка запобігає розвитку онкозахворювань.

Школа професора С.Ф. Олійника зробила значний внесок у проблему кортикостероїдної терапії. Було запропоновано методику стимуляції кори надниркових залоз методом «перемінного гормонального вакууму» і «підсиленого гормонального вакууму» з використанням переривчастого введення кортикостероїдів та інсуліну (Є.Х. Заремба). Доведено, що через день введення преднізолону та інсуліну сприяє покращенню функції надниркових залоз, запобігає розвитку гормональної залежності при тривалому призначенні кортикостероїдів.

За ініціативою С.Ф. Олійника його учень Я.М. Федоров провів ґрунтовні обстеження працівників заводу «Кінескоп» із виявлення причин високої захворюваності. Встановлено, що застосування хімічних речовин при виробництві кінескопів знижує реактивність організму працівників, що призводить до підвищення захворюваності. Результати проведених досліджень лягли в основу заходів із покращення умов праці та здоров'я робітників (1974 рік).

Степан Федорович обґрунтував доцільність застосування кофеїну та ефедрину при лікуванні хворих на гіпертонічну хворобу. Дослідження його учня В.М. Фрайта довели, що у хворих, які отримують гіпотензивні препарати в поєднанні з кофеїном, зниження артеріального тиску є більш вираженим, ніж при використанні лише гіпотензивних середників. Його учень

І.О. Мартинюк довів можливість лікування ожиріння великими дозами вершкового масла. Цікаві результати були отримані при вивченні впливу малих доз радіації на організм людини (В.Б. Паньковський).

Результати творчої праці професора Степана Олійника — це понад 200 друківаних робіт, у кожному з яких були вкладені його ідеї та результати копійки праці. Він був проти дописування його в наукових роботах як почесного співавтора. З-під його пера вийшло 11 монографій і 5 наукових збірників, які він особисто редагував. Остання його наукова робота — монографія «Емоції та їх роль у терапії» — залишилась у рукописі на письмовому столі.

Довгі роки професор С.Ф. Олійник очолював Львівське обласне наукове кардіологічне товариство, яке було ним же і засноване. Він був активним членом президії Товариства кардіологів і терапевтів України та головою проблемної комісії з кардіології.

Під керівництвом Степана Федоровича захищено 28 кандидатських і 10 докторських дисертацій. Ніхто не сумнівався в тому, що коли професор погоджувався бути керівником наукової роботи, то вона буде цікавою та неординарною, викличе багато дискусій і своєчасно з успіхом захищена. Приділяючи основну увагу кардіології, його ідеї та передові наукові думки втілювались у гастроентерології, ендокринології, пульмонології та інших розділах медицини. Професор Степан Олійник відзначався доброзичливістю до своїх учнів, повагою до думки колег, був дуже порядною та скромною людиною.

Нерідко наукова думка професора Олійника, випереджаючи час, суперечила існуючим у медицині догмам. Через нетрадиційність мислення його часто не розуміли «традиційні» вчені. Заслуги Степана Федоровича важко переоцінити, завдяки його старанням відбулося збагачення багатьох галузей української терапевтичної науки, її вихід на європейський рівень. При цьому він залишався скромним і невтомним трудівником, працював заради науки та людей, не намагаючись здобувати нагороди.

Професор Степан Олійник був видатним ученим, мудрим лікарем, педагогом, невтомним трудівником, добрим сім'янином, радником, товаришем. Він любив людей, і люди любили його. Життя, справи, здобутки, науковий спадок Степана Федоровича можуть бути прикладом для будь-кого з нас і заслуговують на велику повагу, вдячність та гідне вшанування його пам'яті.

Надійшла до редакції 10.09.2018

<http://www.medkniga.kiev.ua>

GO

Л.В. Журавльова, О.В. Огнева, А.К. Журавльова

Основи діагностики, лікування та профілактики неалкогольної жирової хвороби печінки: навчальний посібник для лікарів-інтернів терапевтів та лікарів загальної практики

Навчальний посібник присвячений висвітленню теоретичних та практичних питань щодо такої патології, як неалкогольна жирова хвороба печінки. Робота із цим виданням допоможе не тільки в підготовці до семінарських та практичних занять лікарям-інтернам, а й стане в нагоді в практичній діяльності лікарів загальної практики. Для лікарів-інтернів терапевтів та лікарів загальної практики.

І.П. Катеренчук

Клінічне тлумачення й діагностичне значення лабораторних показників у загальнолікарській практиці

У навчальному посібнику наведено діагностичні значення й клінічне тлумачення лабораторних показників у терапевтичній клініці, визначено референтні норми клінічних і біохімічних показників крові й сечі та інших біологічних рідин залежно від віку й статі, висвітлено механізми змін цих показників при різних захворюваннях і патологічних станах, акцентовано увагу на тому, що точний результат можливий лише за умови чіткого дотримання правил проведення діагностичної процедури. Посібник буде корисним лікарям-інтернам, сімейним лікарям, практикуючим лікарям інших спеціальностей.

Молекулярные механизмы патогенеза сахарного диабета и его осложнений. Тронько Н.Д., Пушкарев В.М., Соколова Л.К., Пушкарев В.В., Ковзун Е.И.	NEW
Сучасні технології відновного лікування хворих із гострим коронарним синдромом. Швед М.І., Левицька Л.В.	NEW
Клінічне тлумачення й діагностичне значення лабораторних показників у загальнолікарській практиці. Катеренчук І.П.	NEW
Основи діагностики, лікування та профілактики неалкогольної жирової хвороби печінки: навчальний посібник для лікарів-інтернів терапевтів та лікарів загальної практики. Журавльова Л.В., Огнева О.В., Журавльова А.К.	NEW
Хронічна постінфарктна аневіризма серця. Солейко О.В., Солейко Л.П.	NEW
Гострі та невідкладні стани в неврології: навчальний посібник. Погорелов О.В.	
Діагностика та лікування ревматичних захворювань: навчальний посібник. Свінціцький А.С.	
Гиперчувствительность к лекарственным препаратам. Руководство для врачей. Кайдашев И.П.	
Інфаркт міокарда — не вирок! Катеренчук І.П.	
Діагностичні алгоритми в неврології. Яворська Н.П., Гриб В.А., Смілевська В.В., Генік С.І.	
Краткое пособие к клиническому исследованию больного. Сокол М.С.	
Проблема боли в общеврачебной практике. Лысенко Г.И.	
Діагностика та лікування хвороб нирок. Свінціцький А.С., Мойсенко В.О.	

Как избежать сердечно-сосудистых катастроф. Коваленко В.В.	NEW
Этюды о природе человека. Мечников И.И.	
Цициурін Федір Степанович: погляд крізь сторіччя. Дземан М.І.	
Мое водолечение. Кнейп С.	
Анатомия стресса. Ганс Селье и его последователи	

Замовити книги можна за телефоном (044) 485-15-86, на сайті www.medkniga.kiev.ua або в книгарнях за адресами:

Вінниця	Магазин «Дім книги», вул. Інтернаціональна, 3/2. Тел. 0-432-65-65-99.	Полтава	Книжковий кіоск, вул. Шевченка, 23 (УМСА). Тел. 050-857-97-37.
Житомир	Магазин «Світ книг», вул. Київська, 17/1. Тел. 0-412-47-27-52.	Рівне	Книгарня «Дружба», Майдан Незалежності, 5. Тел. 0-362-26-15-97.
Запоріжжя	Книгарня «Медицина книга», вул. Сталеварів, 31-Б (ЗДМУ). Тел. 0-612-220-72-27; 0-66-292-43-75.	Ромни	Магазин «Книголюб», вул. Соборна, 8-А. Тел. 0-5448-2-26-44.
Івано-Франківськ	Книгарня «Академія», пл. Ринок, 14. Тел. 0-342-77-86-25.	Суми	Супермаркет «Книголюб», вул. Козацький Вал, 1. Тел. 0-542-22-53-00.
Кропивницький	Магазин «Книжковий світ», вул. Набережна, 11. Тел. 0-522-24-94-64.	Тернопіль	Магазин «Дім книги», вул. Й. Сліпого, 1. Тел. 0-352-43-03-71.
Кіровоград	Магазин «Книголюб», пл. Миру, 1. Тел. 0-5447-2-35-01.		Магазин «Дім книги», вул. Коперніка, 19. Тел. 0-352-43-01-39.
Львів	Магазин «Медицина книга», вул. Пекарська, 69-А (хол стоматологічного центру). Тел. 0-32-240-30-45, 0-97-994-78-23.	Ужгород	Магазин «Книги», пр. Свободи, 3. Тел. 0-50-673-47-02.
	Книгарня «Ноти», пр. Тараса Шевченка, 16. Тел. 0-32-261-19-64.	Харків	Книжковий магазин, вул. Корчагинців, 58 (ХМАПО). Тел. 0-66-749-75-22.
	Магазин «Дім книги», пл. Міцкевича, 8. Тел. 0-32-235-70-04.		Магазин «Учбова книга», вул. Декабристів, 22. Тел. 0-552-22-26-10.
Миколаїв	Магазин «Будинок книги», вул. Радянська, 3-А. Тел. 0-512-37-29-82.	Херсон	Магазин «Учбова книга», вул. І. Кулика, 135. Тел. 0-552-34-22-90.
	Магазин «Кобзарь», пр. Леніна, 122. Тел. 0-512-55-20-07.		Магазин «Учбова книга», вул. 40-річчя Жовтня, 27, 1-й поверх (ХДУ).
Одеса	Магазин «Бібліомед», вул. Базарна, 61. Тел. 0-97-795-44-84.	Хмельницький	Магазин «Книжковий світ», вул. Подільська, 25. Тел. 0-382-70-45-45.
		Черкаси	Магазин «Дім книги», вул. Грушевського, 50. Тел. 0-382-70-40-04.
		Чернівці	Магазин «Світ», вул. Байди Вишневецького, 38. Тел. 0-472-36-03-37.
		Чернігів	Магазин «Лучаферул», вул. Ольги Кобилянської, 39. Тел. 0-67-372-33-09.
		Шостка	Магазин «Підручники», вул. Воровського, 29. Тел. 0-462-61-40-21.
			Магазин «Книголюб», вул. Комуністична, 1. Тел. 0-5449-7-07-66.